

LA MEMÒRIA ENFRONT DE L'IMPERI

EDUARDO DE LA SERNA

Quilmes, Argentina

En la història de la nostra identitat llatinoamericana, la memòria ocupa un lloc central; i en la història dels imperis, esborrar aquesta memòria, tapar aquesta identitat, és un eix sobre el qual gira la seva força i el seu poder. Fa falta aturar-nos, per exemple, en la resistència impressionant que significa la identitat dels pobles originaris i com es va intentar i s'intenta fer-los callar, o tapar? Mentre alguns governs de països -com és el cas de Mèxic i diversos d'Amèrica Central, mostraven les seves arrels aborígens *for export* i per al turisme, al mateix temps expulsaven o reprimien els seus fills primers negant-los drets, com va ser el cas dels milers de refugiats guatemalencs en el sud mexicà. Altres països, com Xile, Uruguai o l'Argentina, es mostraven -amb matisos- com a *químicament purs, nets i blancs*; però en arribar el temps oportú, com per art de màgia, la identitat aborígen va aparèixer amb tota la seva memòria. Així a tot Amèrica Llatina, des de Chiapas a la Terra del Foc. La identitat aborígen no va poder ser emmudida, i menys encara esborrada, i amb segles de resistència avui es revela al món amb la seva cultura, la seva llengua, les seves festes, la seva fe, i la seva vida. Fins a un país com l'Argentina, que es vanagloriava de no tenir ni negres ni indígenes (i de ser «europea», sic.), va haver de reconèixer en la reforma de la seva Constitució nacional (1994) que correspon al Congrés de la Nació: «Reconèixer la preexistència ètnica i cultural dels pobles indígenes argentins. Garantir el respecte a la seva identitat i el dret a una educació bilingüe i intercultural; reconèixer la personalitat jurídica de les seves comunitats, i la possessió i propietat comunitàries de les terres que tradicionalment ocupen; i regular-ne l'entrega d'altres aptes i suficients per al desenvolupament humà...» (art. 45 inc. 17). Certament això no s'ha fet, però almenys s'ha fet un primer pas...

En la història de la nostra identitat eclesial llatinoamericana, la memòria dels testimonis ocupa un lloc central, perquè és una paraula que Déu dirigeix al seu poble. I en la història dels poders enquistats, les estructures seques i les jerarquies de poder, es fa necessari fer callar la veu de Déu per conservar poder, el poder *diví*, el dels símbols, i també els dels diners. Fa

falta detenir-nos en els silencis eclesiàstics davant morts i martiris de tantes i tants testimonis? «Cap cúria ben muntada» pot entendre que la vida i la tradició no és aigua estroncada sinó un torrent que porta vida i rega esperances. Mentre pobles sencers romanen crucificats, i els crucificadors s'aferren a la seva força, milers de màrtirs anònims i coneguts, laics i laiques, religiosos i capellans, pastors i bisbes són una paraula que Déu dirigeix als seus fills. Per a uns, aquesta memòria convé silenciar-la per no veure que una altra Església és possible, encara que se silenciï la veu de Déu. Reconèixer Angelelli, o a Romero, com a màrtirs, seria al seu torn «desconèixer» els eclesiàstics que van ser els seus crítics, i adversaris, com a silenciadors d'una veu de Déu. I per aconseguir això -en molts estrats *oficials*- es pretén buscar una *explicació teològica* convenient. D'aquí que l'accent del martiri -perquè «oficialment» sigui considerat així- es posi en la força dels crucificadors més que en els crucificats: els màrtirs són reconeguts com a tals si els que els maten tenen «odi a la fe», no si el màrtir «estima la fe», busca la justícia, i aposta per la vida... Per això, per a altres, parlar de «sant Romero d'Amèrica», Luis «pueblo» Espinal, Enrique «pastor bueno» Angelelli, Elba i Celina, Joao Bosco i tota una «caminhada» del poble i de pobles, les creus del Mozote, a El Salvador, els desapareguts de Xile i l'Argentina, dones i camperols com a Bolívia, Perú, i Guatemala, els aborígens i negres de tot Amèrica, tot això implica saber que tots ells manifesten una veu de Déu, una veu «dins Auschwitz», com diu el senyor Pedro. Per a uns, una veu que no convé escoltar, i que si és possible s'ha de silenciar, i que molt menys convé fer ressonar; i per a altres, una veu que ens posa en camí: «poble llatinoamericà, Església dels pobres, poble de germans, 'aixeca't i camina!' I segueix l'exemple testimonial dels teus germans darrere les empremtes de Jesús».

Els màrtirs són una veu primera, i una veu última on Déu ens parla. Primera, perquè van donar vida, última perquè van donar la vida. Donant vida van revelar el Déu en què van creure: el Déu Pare-Mare donador de vida. I van saber enfrontar les forces de la mort, mort negadora d'identitat i memòria. L'imperi i els seus lacais necessiten

amagar la memòria i negar la identitat per tenir força. I si és necessari, matar-les, per no veure's febles. Els donadors de vida, en donar-la saben que per les venes de la vida corre sang de memòria amb ADN d'identitat. Els donadors de mort abans que enfrontar homes i dones, enfronten memòria. Perquè la memòria i la identitat que ens vénen amb la vida, i de la qual els màrtirs són bandera, és escut contra l'imperi, perquè és vida pròpia amb llengua pròpia, festes pròpies, àpats propis, balls propis, en la pròpia identitat. I per això l'imperi busca imposar la seva «memòria bòrnia», introjectar la seva identitat imperial per ser allí fort, per a «uniformar» amb els seus «catequistes» hollywoodencs, o els seus bitllets tenyits de sang de fals deute extern. I donen la mort. Però la memòria dels màrtirs -que són memòria, també ells- ens recorda el nostre propi camí caminat i per caminar, i les petjades en el nostre propi fang.

En la memòria i la identitat hi ha pors i màscares, hi ha -per tant- «emascaradors» i «aterridors». Hi ha pors ancestrals, i pors noves. I la memòria es torna militància i vida quan la por a la foscor surt a la llum, quan la por a la mort es torna resurrecció. Davant la por certa de desaparèixer, i les forces fosques de la mort, a l'Argentina començà una lluita entre la memòria i l'amnèsia. Va haver-hi judici als comandants de la més espantosa dictadura militar de la seva història, i va haver-hi condemna jurídica i popular. I va haver-hi nit en posar-se «punt final» als judicis i indultar-se, en nom del perdó i la reconciliació, els culpables. Va haver-hi un «mai més» a la mort, i un altre «mai més» a la veritat. El 24 de març de 1976 la sang, la mort i la desaparició regnaven al país. El 24 de març de 2004 la memòria es va fer crit; l'Escola de Mecànica de l'armada (ESMA), cèlebre camp clandestí de detenció, camp de concentració, lloc de naixements clandestins i fills entregats a gent «ideològicament pura», lloc de treballs forçats i manipulació de la història, aquest mateix edifici era entregat per construir-hi un «Museu de la Memòria». Entre plors, abraçades, tristeses i esperances, va haver-hi espai per a la memòria i una fita en l'edificació de la utopia. Però aquest dia, també, es van despertar les forces de la mort, amb tot el seu poder en els Mitjans de Comunicació, «es van reconciliar Herodes i Pilat», es va començar una campanya acompanyada per desubministrament de gas i electricitat, augment de preus, i mobilitzacions públiques en nom de la «seguretat». Però la memòria no havia pogut ser silenciada, ni després d'anys de repressions, ni amb anys d'ocultaments, i la memòria s'havia fet festa i crit, la memòria era empremta en la caminada i hi era. I no com a "museu" de coses

passades i sepultades, sinó com a empremta de l'horror i de l'espant. I per això va haver-hi festa, perquè davant de tota aquesta gent allí reunida no hi havia la mort sinó la resistència, el triomf de la vida que segueix "refregant-nos" davant els ulls que encara davant aquest símbol de la mort, la resurrecció hi era si se la volia mirar. Els ressuscitats eren els crucificats, i ara joves que havien nascut allí, al cau de mort, ens continuaven mostrant que l'amor i la vida són més forts que la tortura i la mort. L'amor i la memòria segueixen vius i caminant al nostre costat, com a Emaús.

És la lluita de l'amnèsia i la memòria que decideix la identitat i la salut d'una població. Així ho deia Freud: «Tasca de la cura és suprimir les amnèsies. Si s'han omplert totes les llacunes del record i aclarit tots els enigmàtics efectes de la vida psíquica, s'ha impossibilitat la prossecució de la malaltia, i fins i tot la seva neoformació. La condició per això pot concebre's també així: Han de desfer-se totes les repressions; l'estat psíquic resultant és el mateix que produeix l'ompliment de totes les amnèsies. De major abast és una altra concepció: es tracta de tornar assequible l'inconscient a la consciència, la qual cosa s'aconsegueix vençant les resistències».

Tota societat, i tota església té les seves màscares, amb les quals tapa la identitat i calla la memòria. Des de la Inquisició fins a les dictadures, la crema de llibres va ser un símbol de la lluita dels poderosos contra la memòria (vegeu 1 Mac 1,56) perquè allí cau la força de l'esperança i l'edificació de «un altre món possible».

Quan l'Església dels pobres retira les màscares i posa els rostres dels seus màrtirs, fa memòria; quan el poble dels pobres fa festa de la vida, pren el monopoli de l'alegria als amos del poder; quan l'esperança dels pobres recupera la memòria, la seva identitat s'aixeca com a bandera i utopia, quan un poble és capaç d'aixecar memòria on imperava la mort, la mort perd el seu fibló. I així, amb rostres, amb noms, amb poble i vida la memòria deixa de ser aigua estroncada, la tradició és un riu que corre torrentós, com la vida per alimentar la memòria, per edificar-la i perquè aquesta memòria sigui un crit que dóna futur al nostre present.